

Det lærde Trefløver i Throndhjem og Videnskabselskabets Stiftelse.*)

Ved

Rigsarkivar S. J. Suittfeldt-Kaas.

Ved Midten af det 18de Aarhundrede frembragte et heldigt Sammentræf af Omstændigheder i Throndhjem en Constellation paa det lærde Firmament, der blev af stor Betydning for Aandslivet i Norge og i et Snes Aar gjorde Byen til et Slags videnskabeligt Centrum i Landet. Det var de tre Navne Gerhard Schøning, Peter Frederik Suhm og Johan Ernst Gunnerus, der dannede den stærke og smukke Treflang, som gav Echo i hele Norden, og fra hvilke der udgik et Lys, som for en Tid omgav den gamle berømmelige Stifts- og Bispestad med fornyet Glans. Medens den første og den sidste af de tre kom til Byen som Embedsmænd, havde Suhm et helt andet og rent privat formaal for sin Ankomst, og da dette opnaaedes, knyttes ogsaa han for en Række af Aar til dette nordlige Sted, der med Undtagelse af Kjøbenhavn, vel dengang frembød de bedste Betingelser for videnskabeligt Arbejde i de to forenede Riger. Medens de to mest dyrkede de historisk-philologiske Fag og navnlig spredte nyt Lys over de nordiske Rigers ældre Historie, var det især paa Philosophiens og Naturvidenskabernes Omraade, Gunnerus havde sin Styrke. Her skal nu først noget nærmere redegjøres for deres tidligere Liv.

*) Forfatteren har i det væsentlige henholdt sig til Professor Dr. E. Daaes fremstilling af Gunnerus's, Schønnings og Suhms Liv.

Gerhard Schøning var født Natten mellem 2. og 3. Mai 1722 paa Gaarden Skotnes i Buksnes Prestegjæld i Eofoten, hvor faderen Andreas Schøning var bosat som Landhandler og forpagter af Eofotens og Vesteraalens Kongetiende; Moderen Margrete Urfin var en Prestedatter fra samme Sogn. Efter nogle Aars Undervisning hos to Prester i Nærheden af Hjemmet blev han 1739 sat i Throndhjems Latinskole, hvis Rector dengang var den lærde og dygtige Magister Benjamin Dals, der blev Schønnings faderlige Ven gennem Livet. 1742 blev han Student fra Throndhjems Skole; faderen var død 2 Aar forud, og det var med smaa Hjælpemidler, han naaede Kjøbenhavn, hvor han dog efter nogle Aaaneders Ophold opnaaede Communitetet og Regentsen.

Det var i en heldig, videnskabelig bevæget Tid, Schøning kom til Kjøbenhavn; just i det samme Aar stiftedes det kongl. danske Videnskabselskab, et Par Aar senere „Det Danske Selskab for fædrelandets Historie og Sprog“, der begyndte Udgivelsen af „Danske Magazin.“ Han kom ogsaa snart i forbindelse med de betydeligste Danske Historikere paa den Tid i Kjøbenhavn: Hans Gram, Jacob Langebek, Professor Bernhard Møllmann, der var hans Privatpræceptor, Ludvig Holberg, Erik Pontoppidan og Klevenfeldt. Imidlertid tog S. efter almindelig Sædvane theologisk Examen, dog vistnok uden Tanke paa at blive Prest, og erhvervede 1748 Magistergraden. Han drev dog samtidig Studier baade i Philologi og andre Fag, men fremfor alt interesserede Historien ham, og han lagde sig derfor med flid efter „Islands“ og studerede den gamle nordiske Literatur med det Maal at kunne behandle fædrelandets Oldhistorie. Efter Udgivelsen af et lidet Ælighedsfriskt om „Vore gamle nordiske forfædres Giftermaal og Bryllupper“ 1750 udkom i 1751 hans første større Arbejde „Forsøg til de nordiske Landes, særdeles Norges, gamle Geographi“, udgivet af det nævnte Danske Selskab, hvis Medlem han nu var bleven.

Schønnings ovennævnte Rector i Throndhjem, Benjamin Dals, der havde ligget i Strid med sine Biskopper Eiler Hagerup og Frederik Nannestad, var bleven fjed af Skolelivet og ønskede at aftræde Embedet til Schøning. Han drog til Kjøbenhavn og fik virkelig denne udnævnt til sin Eftermand 15. Januar 1751, mod at han svarede Dals en Pension. Da disse to i fællesskab reiste til Throndhjem om Sommeren 1751, ledsagedes de af en tredje Mand, der kom til for længere Tid at tage Ophold i Throndhjem, nemlig Peter Frederik Suhm.

Skjønt kun i sit 23. Aar var Suhm, som fødtes i Kjøbenhavn 18. Octbr. 1728, allerede naaet temmelig langt op paa Rangstigen. Efter at være bleven privat inscriberet som Student 1746, blev han det følgende Aar Hofjunker, 1748 Assessor i Hofretten paa Christiansborg, 1749 Kammerjunker og i Marts 1751, fort før sin Throndhjemreise og vistnok i forbindelse med denne, Etatsraad, ligesom han ogsaa var bleven Medlem af Danske Selskab. Den usædvanlige Carriere skyldtes utvivlsomt faderens Stilling og gode forbindelser ved Hoffet. Ulrik Frederik Suhm var nemlig Admiral og Chef paa Holmen og hørte, ligesom sin Hustru Hilleborg Catharina Lerche, til den nye Danske Adels, der var oprettet efter Souverainitetens Indførelse som en Modsatning til den gamle indfødte Adels, og som i Forening med den fremmede var lige saa vel seet til Hove, som den gamle var modsat situeret. Admirals fader Henrik Suhm, der havde været Amtsforvalter i Pinneberg og senere Etatsraad, var nemlig af en borgerlig Holstensk familie og var bleven adlet 1683, men langt senere søgtes denne bragt i forbindelse med en Nordtysk Slægt, der fremtræder ved en sammenlavet Stamtavle, som angives at gaa op til Slutningen af det 9. Aarhundrede, og hvor dog alle Led ere forsynede med Hustruer af langt senere bekendte Adelslægter. Disse Phantasier ere trykte i flensborg 1775 in fol. under Titel: „Historische und Genealogische Nachricht von dem uralten adelichen Geschlecht derer von Jaum oder Suhm“ etc. og bære Genealogen O. H. Möllers Navn paa Titelbladet, men det tør vistnok sikkert formodes, at P. F. Suhm, der, som bekendt, ikke selv betænkte sig paa at fremsætte dristige Conjecturer i den nordiske Oldhistorie, her har haft en finger med i Spillet, da han har ladet et Uddrag deraf optage i den Danske Oversættelse af T. Hofmans „Portraits historiques“ II B., som han selv besørget udgivet ved Sandvig 1778.

Trods sine vistnok gode Udfigter til at kunne gjøre Lykke paa Embedsbanen, var Suhm fra sin tidligste Ungdom bestemt paa at vie sit Liv til Studier og literair Virksomhed. Han besad en overordentlig udbredt Læsning og havde stadig søgt sin Omgang blandt lærde som Gram og Holberg, hvilke han især beundrede, Anchersen, Langebek, Lurdorff, Klevenfeldt m. fl. Da han selv og hans Forældre vare ubemidlede, ansaa han det nødvendigt ved et rigt Ægtekab at skaffe sig de fornødne Midler til at kunne leve for sine Studier. Det var med dette Maal for Øie, han nu reiste til Throndhjem, hvor en fjernere Slægning, Generallieutenant Frølich, havde henledet hans Op-

Efter Mallet i Videnskabselskabet.

Reproduceret af H. G. Olsen, Christiania.

Peter Frederik Suhm.

mærksomhed paa en rig Arving og uden Tvivl ogsaa indledet foreløbige Underhandlinger med vedkommende Familie.

Det var den nittenaarige Karen Angell, eneste Barn af den i Marts 1751 afdøde rige Throndhjemske Handelsmand, Etatsraad Lorenz Angell, der var udseet til at sætte Suhm i Stand til at følge sine literære Tilboieligheder i fuld Udstrækning. Hun havde faaet en omhyggelig Opdragelse, havde lært Sprog og Musik og forstod sig ogsaa paa Husholdningsførelse, men var ikke smuk, da Kopperne havde skadet hendes Udseende. Forlovelsen kom allerede i Stand i Juli, altsaa kort efter Suhms Ankomst til Throndhjem, men formodentlig har Familien ønsket at lære ham nærmere at kjende, ligesom Brudens Moder, Sara Collett, neppe har ønsket at holde Brylluppet i Sørgeaaret, hvorfor dette først feiredes 19. April 1752. Ægteparret skulde forblive boende i Throndhjem i det Angellske Hus, saalænge Etatsraadinde Angell levede, og det udfittede fællesbo, som hidtil, bestyres af hendes Svoger Thomas Angell, gennem hvis Hænder den hele Økonomi gik, hvad der ikke lidet mishagede Suhm.

Imidlertid kunde denne nu ikke alene uhindret dyrke sine Studier, men kunde ogsaa pleie Omgang med flere literært interesserede Mænd, af hvilke Schøning og Dals, der et Par Aar efter sin Afgang fra Rectoratet blev boende i Throndhjem, vare de, der stode ham nærmest; men desuden boede her Biskoppen Frederik Mønnestad, Magistratpræsidenten P. T. Nordahl, senere ogsaa Presten Hans Hammond (Missionshistoriens Forfatter) m. fl., hvortil kom tilfældigt tilreisende Videnskabsmænd. To Gange om Ugen besøgte Rector Schøning Suhm, da de altid vare mindst fire Timer sammen, i hvilke de i forening studerede Engelsk og Italiensk, og Schøning gennemgik Snorre med Suhm for at lære denne Islandsk, men især talte de dog om Nordens gamle Historie, hvori de „undersøgte de vanskelige og mørke Begivenheder, som deri forekommer“.

Schøning havde tiltraadt sit Rectorat med en Latinsk Tale, der endnu er bevaret i Haandskrift, men aldrig er bleven trykt; den var af historisk Indhold, idet den behandlede Videnskabelighedens Tilstand i Norge, særlig i det Nordensjældske, fra de ældste Tider af indtil de første Aarhundreder efter Christendommens Indførelse. Suhm og Schøning havde fordelt Arbejdet med Nordens gamle Historie mellem sig saaledes, at den første skulde behandle Danmarks, den sidste Norges. I Aaret 1757 udkom et fællesarbejde som Prøve paa deres Studier under Titelen „Forbedringer til den gamle Danske og Norske Historie“, hvori Suhm havde omhandlet Knud den Store, Erik Egegod og Erik

Emune, medens Schønings Arbeide bestod i Afhandlinger om Harald Haarderaade og Erkebiskop Eystein. Bogen, der udkom i Kjøbenhavn, under B. Dass's kyndige Tilsyn, vakte strax betydelig Opmærksomhed ogsaa udenfor fagmændenes Kreds.

Det følgende Aar (1758) bragte en for de to Throndhjemske Videnskabsmænd heldig Forandring i forholdene og skaffede dem en lærd Medarbejder. Schønning havde aldrig ret vel kunnet enes med sin Biskop Frederik Nannestad, der som Skolens Ephor havde vist Tilbøielighed til at gribe ind i Rectorens Myndighedsphære, og det har derfor neppe været ham imod, at Bispen nu forflyttedes til Christiania, saameget mere som hans Efterfølger i Throndhjem blev den allerede høit anseede Kjøbenhavnske Universitetslærer Johan Ernst Gunnerus. Han var født i Christiania 1718 og ansaaes allerede, da han 1737 blev Student, for meget vel bevandret i den gamle classiske Litteratur. Efter en kortere Studietid i Kjøbenhavn besøgte han med kongeligt Stipendium først Halle og siden Jenas Universitet, hvor han 1745 erhvervede Magistergraden og holdt forelæsninger over Philosophi, Mathematik, Physik, Romerret og Theologi og udgav en Mængde Skrifter, væsentlig af philosophisk Indhold. 1754 hjemfaldtes han som Professor og holdt ogsaa i Kjøbenhavn forelæsninger ikke alene over Theologi, men ogsaa over Philosophi og Mathematik. Uden Ansøgning blev han 1758 udnævnt til Biskop i Throndhjem og sluttede sig der strax til de to Historikere, hvem han kort efter sin Ankomst foreslog at oprette et lærd Selskab, saaledes at de tre „skulde strax begynde med at skrive, og naar man havde nogle Afhandlinger færdige, lade et Bind trykke, uden just at vente paa flere Medarbejdere.“ I sit samme Aar udgav han „Hyrdebrev“ til Stiftets Geistlighed stiller han de Prester, der ved videnskabelige Arbeider maatte gjøre sig fortjente dertil, en Optagelse i Selskabet i Udsigt. Hyrdebrevet udkom det følgende Aar paa Tydsk, ledsaget af et Slags Throndhjemske forfatterlexikon efter Reformationen, der, ligesom et utrykt Arbeide om Kristendommens Indførelse i Norge, maa vække Beundring for forfatterens Alsidighed, om man end maa antage, at Schønning her har været hans Medarbejder. Den egentlige Stiftelse af det Throndhjemske lærde Selskab fandt dog først Sted i 1760, og allerede i det følgende Aar udkom første Bind af dets Skrifter, der ligesom de 3 følgende ogsaa udgaves paa Tydsk. Gunnerus aabnede disse Samlinger med et Arbeide om Sjælens Udødelighed, men hans senere Bidrag bevæge sig for den største Del paa Zoologiens Gebet, som han efter at være

Efter Maleri i Domkirken.

Reproduceret af H. G. Eilen, Christiania.

Johan Ernst Gunnerus.

kommen til Throndhjem og navnlig paa sine Visitationer, dyrkede med saa stor forkjærlighed og Dygtighed, at det vakte Linne's Beundring, ligesom vel overhovedet i hans Virksomhed Videnskabsmanden i sin Almindelighed har forrangen for Theologen. Suhms Bidrag til disse Samlinger henhørte i det væsentlige til den almindelige Historie, medens Schøning holdt sig til Norske Emner: Om Aar og Kornmagaziner, Petri Qvirini Skibbrud i Nordlandene, Om nogle Kort over Norge (Pontoppidans), Det Meldalske eller Løffens Kobberverks Opfindelse, Fortælle over Gunnerus. Ogsaa i det danske Videnskabselskabs Skrifter have Schøning, Suhm og Gunnerus leveret flere Afhandlinger under deres Ophold i Throndhjem; i 1758 vare de to førstnævnte blevene Medlemmer af Selskabet.

Endelig har ogsaa Suhm 1761—65 i Throndhjem ladet trykke 5 Bind „Throndhjemske Samlinger, udgivne af Philaletho.“ Indholdet var af blandet Beskaffenhed og omfattede Philosophi, Historie, Økonomi, Politisk, Literatur, Æsthetik og meget mere, hvori et og andet med specielt Hensyn til Norske eller Throndhjemske Forhold. Da han efter Svigermoderens Død var kommen i Besiddelse af den nær Throndhjem beliggende Gaard Grilstad, vakte ogsaa hans Interesse for Landvæsenet, hvilket har sat Mærker i hans Skrifter.

Foruden et lidet, anonymt Skrift om „Agerdyrkningens mulige forbedring i Norge“, trykt i Kjøbenhavn 1758, har Schøning under sit Ophold i Throndhjem udgivet sin værdifulde Beskrivelse over Throndhjems Domkirke, der allerede var færdig 1759, men først udkom 1762 i Throndhjem, ledsaget af Billeder, hvortil Suhm ydede Pengebidrag. Den er endnu den Dag idag et af Historikere ofte benyttet og høit anseet Skrift. Et Par mindre Opsatser, der først ere trykte længe efter Schønings Død, nemlig Beregninger over Kornavlingen i Throndhjems Stift 1589, 1625, 1629 og 1644 samt Beretning om den Throndhjemske Biskop Anders Arreboes Afstættelse 1622, ere vistnok skrevne under hans Ophold i Throndhjem og formodentlig bestemte for det Throndhjemske Selskabs Skrifter.

Det var Suhms familieforhold, der opløste det lærde Triumvirat i Throndhjem. Skjønt hans Svigermoder, som nævnt, var død i 1756, blev intet Skifte holdt, og Thomas Angell bestyrede fremdeles den hele formue, der med Tiden antoges at ville tilfalde fru Suhm og hendes Mand. Men omtrent ved den Tid, da Suhms eneste Barn, Sønnen Ulrik Fredrik, fødtes 1761, blev det aabenbart, at faderen, der i sine tidligste Arbejder havde priist den rene, kyndste Kjærlighed, helt havde svigtet sine Ungdomsidealer; et ulæge-

ligt Brud opstod inden Familien, ja en Skilsmisse mellem Ægtefællerne var paa Tale, uden dog at komme i Stand, men i alle Fald forlod Thomas Ungell Huset, stiftede Fællesboet og testamenterede sine Midler til veldædigt Viemed i Throndhjem. Da Opholdet her nu var baade unødigt og ubehageligt for Suhm, besluttede han at flytte til Kjøbenhavn, hvor hans Studier selvfølgelig kunde drives med langt større Udbytte, og Schøning, der paa saa mange Maader var knyttet til Suhm, fulgte hans Exempel og blev i Februar 1765 udnævnt til Profesor i Historie og Veltalenhed ved Sorø Academi, saa at de atter, ligesom ved Opreisen til Throndhjem nu kunde følges ad paa Tilbagereisen.

Suhm og hans Hustru gjensaa aldrig Norge, men i Danmark udfoldede han nu i en Menneskealder en særdeles betydelig Forfatter-, Udgiver- og Mæcenatvirksomhed, ligesom han samlede et Bibliothek som ingen anden privat Mand i Norden, Grev Otto Thott alene undtagen. I denne Tid mistede han sin Søn 1778 og sin Hustru 1788. Kort efter giftede han sig igjen med Christiane Becker, men denne hans anden Hustru døde allerede saa Maaneder efter Suhms egen Død, som indtraf 7de September 1798. Hans Navn i den lærde Verden var da saa stort, at det helt dækkede hans private Uregelmæssigheder.

Ogsaa Schøning fortsatte sin Forfattervirksomhed efter sin Forskyttelse til Danmark, men hans Liv her blev af kortere Varighed end Suhms. Han blev 23de August 1775 udnævnt til Geheimearchivar og døde som saadan i Kjøbenhavn 24de Juli 1780. Han kom efter sin Forskyttelse atter til at besøge Norge, idet han 1773—75 paa kongelig Bekostning foretog en antikvarisk og økonomisk Reise i Norge, hvis Resultater han udførlig har optegnet, men hvoraf kun en mindre Del er trykt; Resten saa vel som hans øvrige haandstrevne Samlinger findes i det store fgl. Bibliothek i Kjøbenhavn, medens hans Bogsamling, hvoraf en Del var arvet efter Rektor B. Dals, tilfaldt det Throndhjemske Videnskabselskab.

Det var under Schønings og Gunnerus's Reise til Nordmøre 1773, at den sidstnævnte døde i Christiansund 25de September. Schøning var tilstede ved hans Dødsleie og nedskrev hans Testamente. Gunnerus havde efter sine Collegers Flytning til Danmark formaaet at fortsætte sin betydelige videnskabelige Virksomhed, og deres fælles Stiftelse, det Throndhjemske Selskab opnaaede 1767 en Stadfæstelse som kongeligt Videnskabselskab, men den Blomstring, det i nogle Aar havde udfoldet under de tre Lærdes Samvirken naaedes aldrig mere, om end de bekjendte spydige Udtryk af Welhaven i „Norges Dæmring“

(Den gamle Ko, der endnu ei har malket, der nu staar blind og lam blandt Støv og Skimmel) tør betegnes som en poetisk Overdriivelse; thi det er en lang Række af respectable Arbejder baade fra forrige og indeværende Aarhundrede, det med Tilfredshed kan se tilbage paa, skjønt Historien siden hin første Periode aldrig har spillet nogen synderlig Rolle deri.

Det er bekjendt nok, at samtlige de tre ovennævnte Videnskabsmænd varmt interesserede sig for Oprettelsen af et norsk Universitet. Gunnerus kaldtes jo endog 1771 til Kjøbenhavn i Anledning af dette og andre Universitetsspørgsmaal, men ved Struensees Fald blev dengang den hele Sag henlagt. Kravet reistes imidlertid atter med stigende Kraft, og et Decennium af det 19de Aarhundrede var knapt tilbagelagt, før Planen havde naaet Modenhed.

